

**TALABALARDA MILLIY YUKSALISH TAFAKKURINI JADIDCHILIK
G'OYALARINING ZAMONAVIY DIDAKTIK TA'MINOTI
VOSITASIDA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI**

Mamadaliyev Abduvoxid Maxsitaliyevich

Qo'qon davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishning pedagogik modeli yoritilgan. Unda jadid ma'rifatparvarlarining ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya, milliy o'zlik, ma'naviyat, vatanparvarlik, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollik haqidagi qarashlarini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlari tahlil etiladi. Pedagogik modelning maqsadli, mazmuniy, jarayonli, texnologik va natijaviy komponentlari asosida talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirish mexanizmlari asoslanadi. Modelda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, raqamli ta'lim resurslari va reflektiv yondashuvdan foydalanish nazarda tutiladi. Jadidlarning ta'lim islohoti va milliy uyg'onish g'oyalari zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilishi talabalarning milliy o'zlikni anglash, mustaqil fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi

Kalit so'zlar: milliy yuksalish tafakkuri, jadidchilik, ma'rifatparvarlik, pedagogik model, didaktik ta'minot, talabalar, milliy o'zlik, ta'lim-tarbiya, interfaol metodlar, raqamli ta'lim, mustaqil fikrlash, milliy uyg'onish.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая модель развития у учащихся национального самосознания посредством современной дидактической поддержки идей Джадидов. Анализируются возможности интеграции взглядов просветителей Джадидов на науку и образование, образование, национальную идентичность, духовность, патриотизм, независимое мышление и социальную активность в современный образовательный процесс. Механизмы развития у учащихся национального

самосознания основаны на целенаправленной, содержательной, процессной, технологической и результативной составляющих педагогической модели. Модель включает использование интерактивных методов, проблемно-ориентированного обучения, проектной деятельности, цифровых образовательных ресурсов и рефлексивного подхода. Утверждается, что интеграция идей Джадидов о реформе образования и национальном возрождении с современными педагогическими подходами будет способствовать развитию у учащихся осознания национальной идентичности, независимого мышления и социальной ответственности.

Ключевые слова: национальное самосознание, джадидизм, просвещение, педагогическая модель, дидактическое обеспечение, учащиеся, национальная идентичность, образование, интерактивные методы, цифровое образование, независимое мышление, национальное возрождение.

Abstract. This article outlines a pedagogical model for fostering a mindset of national advancement among students through the modern didactic application of Jadidist ideas. It analyzes the potential for integrating the views of Jadid enlighteners—regarding knowledge, education and upbringing, national identity, spirituality, patriotism, independent thinking, and social engagement—into the contemporary educational process. Mechanisms for developing a mindset of national advancement in students are substantiated based on the model's components: objectives, content, process, technology, and outcomes. The model incorporates interactive methods, problem-based learning, project-based activities, digital educational resources, and a reflective approach. It is argued that harmonizing Jadidist ideas on educational reform and national awakening with modern pedagogical approaches fosters the development of students' national identity, independent thinking, and social responsibility.

Keywords: mindset of national advancement, Jadidism, enlightenment, pedagogical model, didactic support, students, national identity, education and upbringing, interactive methods, digital education, independent thinking, national awakening.

Bugungi kunda oliy ta'limda tahsil oluvchi talabalarni jadidchilik g'oyalari asosida tarbiyalash, ularning millat taqdiriga qayg'urishiga, milliy taraqqiyot, ozodlik g'oyalarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan pedagogik jarayonni tashkil etish dolzarb vazifalardan biridir. Jadid mutafakkirlarining g'oyalarini oliy ta'limda talabalarga singdirish, ularning milliy yuksalish va iqtisodiy taraqqiyot to'g'risidagi qarashlarini milliy ta'lim tizimiga yangicha yondashuvlar asosida olib kirish zarurati kundan-kunga ortib bormoqda. Shu maqsadda jadidchilik g'oyalari asosida talabalarda milliy yuksalish tafakkurni rivojlantirish - ustuvorlik kasb etadi.

Milliy yuksalish tafakkuri o'zlikni anglash, milliy g'ururni tarbiyalash, milliy ongni o'stirish bilan bog'liq jarayon hisoblanadi. Jadidchilik g'oyalari asosida jamiyatga milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirish, avvalo milliy yuksalishning mazmuni, xususiyatlari, o'ziga xos qonuniyatlari va bu boradagi o'zbek jamiyatning milliy tajribasi asosida tahlil etish va talabalarda bu boradagi qarashlarini, tafakkurini shakllantirish muhim vazmifalardan biridir.

O'rta Osiyodagi jadidchilik harakati murakkab, tarixiy jihatdan serqirra yo'lni bosib o'tdi. Jadidlar turli mamlakatlardagi taraqqiyot, islohotlar uchun olib borilgan harakatlar tajribasiga tayanib, bu tajribani milliy asosda qayta ishlashga intildi, ayni paytda ijtimoiy taraqqiyot yo'llari haqidagi turli qarashlarning to'qnashuv maydoni ham bo'ldi. Mustamlakachilikka qarshi kurashning bosh g'oyasi ana shu murakkab yo'lda shakllanib etildi. Demak, jadidlarning mustamlakachilikka qarshi kurash g'oyasi va umuharkati keyinchalik rivojlanib milliy taraqqiyotga erishish va milliy yuksalish kontseptsiyasiga aylandi.

Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirishda, ularda milliy o'zlikni anglash, milliy birdamlik tuyg'ularini shakllantirishda jadidlarning milliy g'oyani yaratish, mafkurani shakllantirishga qaratilgan faoliyati, bu borpadagi mutafakkirlarning qarashlarini singdirish texnologiyasini takomillashtirish ham dolzarblik kasb etadi. Jadidchilik asoschilaridan biri Ismoil Gasprinskiyga ko'ra, milliy yuksalish g'oya millat taraqqiyoti uchun zarur va eng muhim ishlarni hayotga tatbiq etishga qaratilgan dastlabki poydevorni yaratishni anglatadi. Uning fikricha, insonlarni bir g'oya ostida birlashtirish natijasida jamiyatning har bir a'zosi millat

manfaatini o'zining shaxsiy manfaati sifatida qabul qila boshlaydi; natijada millatga foyda keltiradigan har qanday jamoat ishdan hech kim o'girilib ketmaydi. Gasprinskiyning Turkistondagi eng yaqin hammaslagi Behbudiy esa quyi va yuqori maktabning isloh etilishi millatning isloh etilishiga olib keladi, debhisoblaydi. Uning ta'kidlashicha, millatning isloh etilishi bu milliy g'oya bo'lib, uni barcha targ'ib qilishi kerak. Demak, jamiyatimizning yangi taraqqiyot bosqichida milliy yuksalish g'oyasini va uning nazariy asoslarini takomillashtirish, milliy yuksalish g'oyasini millatning asl maqsadlari va qadriyatlaridan kelib chiqqan holda yaratishda jadidchilik g'oyalaridan foydalanish o'zining samaradorligini namoyon qiladi.

Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirishda jadid mutafakkirlarining xalqimizning milliy turmush tarzi va undagi salbiy ijtimoiy steriotiplar, odatlar, an'analar tahliliga bag'ishlangan qarashlarini ham o'rgatish kerak bo'ladi. Misol uchun, Behbudiy "A'molimiz yoinki murodimiz" sarlavhali maqolasida Turkistonliklarning turli tadbir, to'ylaridan tortib milliy o'yinlarigacha bo'lgan har kunlik turmush tarzini tahlil qilar ekan, xalqni ko'zini ochib yon-tevaragidagi millatlar ishlariga va qanday yashayotganlariga qarashga chaqiradi. U xalqni isrofli tadbirlardan voz kechib, ularga sarf qilinadigan mablag'ni iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida milliy kadrlar tayyorlash maqsadida davlat ta'lim muassasalarida bolalarni o'qishi uchun yo'naltirishga da'vat etadi. Behbudiy bu harakatlarini umummilliy ishlar, oliy maqsadlar, xohishlar va intilishlar deb ataydi. Demak, talabalarda milliy yuksalish tafakkuri jamiyatning ulug'vor niyat va maqsadlari asosida shakllantirish ham ularga ichki motivatsiyani yaratadi.

Pedagogik va metodik tadqiqotlarda ko'zlangan maqsadga erishishning asosiy shartlaridan biri bu modellashtirish hisoblanadi. Modellashtirish asosida o'rganilayotgan muammoning modeli ishlab chiqiladi. Model tushunchasiga turli hil adabiyotlar va olimlarning bergan tariflarini tahlil qilib chiqdik. Jumladan pedagogik ensiklopediyada modelga shunday ta'rif beriladi: "(fransuzcha modele, lotincha modulus – o'lchov, me'yor) – ta'lim-tarbiya jarayonlarining barcha

shakllarini o'zaro bog'liqligini ta'minlovchi, belgilangan maqsad va vazifalarning yo'nalishini ifodalovchi va ko'zlangan natijalarga erishishni ta'minlovchi o'zaro bog'liq bo'lgan va bir-birini o'zaro to'ldiruvchi komponentlardan iborat bo'lgan tizimlashgan shakl". O'zbek tilining izohli lug'atida model "biror narsaning huddi o'zidek yoki kichraytirib, kattalashtirib olingan, ko'plab ishlab chiqarish uchun olingan andoza bo'ladigan nusxa" deb ta'rif beriladi. L.von Bertalanffy model tushunchasini "tizim elementlari o'rtasidagi munosabatlarni soddalashtirilgan shaklda ifodalovchi tuzilma" deb tariflasa, R.Shanon "murakkab jarayonni tushunish va uzatish uchun uning formal ifodasi" deb ta'riflaydi.

Olib borilayotgan tadqiqot ishimizni modellashtirishda takomillashtirilgan model quyidagi funksiyalarni bajarishi ko'zda tutilgan:

- metodologik ta'minot funksiyasi. Mazkur funksiyani amalga oshirish Respublikamiz Qonunlari, mamlakatimiz Prezidentining Qaror va Farmonlari, DTS, va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar nazariy asoslarini belgilab beruvchi ijtimoiy buyurtma bilan bog'liq;

- me'yoriy-huquqiy ta'minot funksiyasi. Mazkur funksiya talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishga doir faoliyat jalb etish tamoyillari, mazmuni, vazifalari, bosqichlarini aniqlashni taqozo etadi;

- metodik ta'minot funksiyasi. Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishning tashkiliy (shakl, vosita, metod va o'yin) shart-sharoitlarini aniqlashtirish;

- empirik funksiya. Mazkur funksiya qator vazifalarni hal etishga imkon beradi: talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishga doir bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalar bilan bog'liqlikda kognitiv, o'z hatti-harakatlarini tahlil qilishga qaratilgan refleksiv, tashqi munosabatni qaror toptirish uchun forsayt va ijodiy faoliyatga yo'naltirish uchun kreativ.

Tadqiqot modelini takomillashtirishda quyidagi vazifalarni hal etishi ko'zda

tutildi:

- 1) talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirish modelini ishlab chiqishga doir metodologik yondashuvlarni aniqlashtirish;
- 2) modelning tarkibiy-tuzilmasini aniqlashtirish;
- 3) model blok va elementlari o'rtasidagi aloqadorlikni taminlash;
- 4) modelning blok-tuzilmasi va elementlariga tavsif berish.

Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirish modeli maqsadli, mazmunli, tashkiliy-faoliyatli hamda natijaviy bloklardan iborat etib belgilandi.

Maqsadga yo'naltirilgan blogi talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishning boshqa bloklari uchun asosiy rol o'ynaydi. Mazkur blokda modelning maqsadi va vazifalari aniqlashtirildi.

Ta'lim tizmini takomillashtirishga doir davlat ta'lim standartlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishga yo'naltirilgan tarbiyaviy-profilaktik ishlarni maqbullashtirish lozimligini ko'rsatdi.

Tizimning maqsadga yo'nalganligi ma'lum natijalarga erishish bilan belgilanadi. Maqsadni aniqlashtirish ishlab chiqilayotgan tizim javob berishi lozim bo'lgan bir qator savollarga e'tibor qaratish orqali amalga oshiriladi. Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirish muammosini muvaffaqiyatli hal etish uchun mazkur jarayonning yakuniy natijasi aniq aks ettirilishi lozim. Modelning maqsadi talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirish tarzida aniqlashtirildi. Ushbu maqsadga yetishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

- milliy yuksalish tafakkurining mazmun-mohiyati va ilmiy-kontseptual asoslarini tadqiq etish;

- jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirishning pedagogik asoslari va imkoniyatlarini aniqlashtirish.

- jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirish modeli va texnologik tizimini takomillashtirish;

- jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida talabalarda milliy yuksalish tafakkurini rivojlantirishning samaradorlik darajasini o'rganish, baholash va natijalarni tahlil qilish.

Takomillashtirilayotgan modelning mazmunli blogida talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, amalga oshirish bosqichlari, ta'sir etuvchi omillar hamda ustuvor tamoyillar keltirib o'tilgan.

Tashxislash blokda kognitiv, faoliyatli hamda aksiologik mezonlar asosida tayyorlik darajalari aniqlanadi. Aniqlash darajalari esa yuqori, o'rta past etib belgilandi. Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirish haqidagi bilimlari, ulardan foydalanish ko'nikmalari, kreativ fikrlash qobiliyati, innovatsion faoliyatga munosabati va kasbiy refleksiyasi baholanadi.

Talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishning samaralilik darajasini aniqlashning taqdim etilgan dasturi asoslovchi tajriba-sinov bosqichda respondentlarda sinovdan o'tkazildi va rivojlanganlik darajasini aniqlashga imkon beruvchi ta'limiy tajriba-sinov jarayonida foydalanildi.

Modelning yakuniy natijasi sifatida jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida milliy yuksalish tafakkuri rivojlangan talabalar. Mazkur model jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida milliy yuksalish tafakkurining zamonaviy pedagogik konsepsiyalarni chuqur biladigan, ularni amaliyotga moslashtira oladigan, kreativ va tanqidiy fikrlaydigan, innovatsion faoliyatga tayyor hamda o'z kasbiy rivojlanishini mustaqil boshqara

oladigan shaxslarni tarbiyalashga hizmat qiladi.

Tadqiqot ishi doirasida takomillashtirilgan model yaxlit tavsifga ega bo'lib, uning bloklari o'zaro aloqador va yakuniy natijani aniqlashga xizmat qiladi; talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishga yo'naltirilgan harakatlarni tashkil etish vositasi sifatida didaktik yo'nalganlikka ega; talabalarda milliy yuksalish tafakkurini jadidchilik g'oyalarining zamonaviy didaktik ta'minoti vositasida rivojlantirishga doir egallagan bilim va ko'nikmalarini o'stiruvchi mexanizm sifatida ochiq tizimni o'zida ifoda etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston tarixi. Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. — Toshkent.
2. Akbarova, E. A. Jadid adabiyotida milliy o'zlik va ma'rifatparvarlik g'oyalari: Behbudiy, Fitrat va Cho'lpon asarlari misolida.
3. Raxmonova, Z. K. Jadid adabiyoti: milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlikning badiiy talqini. 2026.
4. Qahharova, D. A. O'zbek jadid adabiyotida milliy uyg'onish g'oyasining badiiy talqini. 2026